

bekymrende tendens i den folkelige debat; distinktionen mellem viden og tro har forskudt sig til en distinktion mellem mening og tro. Bogens afsluttende artikel er David Favrholtts interview med sig selv, der handler om, hvorfor han umuligt kan tro.

Michael Jarlner og Anders Jerichows debatbog *Grænser for Gud – Giv det verdslige samfund en chance*, lægger sig tematisk i forlængelse af flere af de generelle og aktuelle problemstillinger, som berøres i *Gud efter Grosbøll*. Man kan læse *Grænser for Gud* som et polemisk indlæg i debatten om danskheden. Flere af de danske nationalsymboler såsom grundloven og kongehuset er stærk knyttet til folkekirken, og ligeledes er de offentlige institutioner samt detailhandlen underlagt luthersk-evangeliske traditioner. Netop her sætter Jarlner og Jerichow fingeren på et ømt punkt for mange danskere; forholdet mellem den danske stat og folkekirken. Og de lægger ikke skjul på deres dagsorden; tværtimod foreslår de en total adskillelse mellem stat og kirke. At Danmark har udviklet sig fra at være et overvejende kristent samfund til at blive et multikulturelt samfund, burde man imidlertid tage konsekvensen af. Når en sjettedel af Danmarks befolkning i dag ikke er medlemmer af den danske folkekirke, burde staten ikke definere sig på grundlag af religiøse synspunkter og symboler, da der således opstår et skel mellem medlemmer og ikke-medlemmer. Hvis staten skal kunne binde sam-

fundet sammen, må den i Jarlner og Jerichows optik være religiøst neutral. Deres forslag er både udfordrende og provokerende, da de medfører grundlæggende forandringer i det danske samfund: Total adskillelse af stat og kirke, herunder afskaffelse af retslige handlinger i kirkerne. Ophævelse af folkekirkens særstilling til gengæld for en ligestilling af alle trossamfund. Ophævelse af kravet om kongehusets trosretning samt ophævelse af grundlovens krav om Danmarks trosretning. Afskaffelse af lukkeloven og erstatning af folkeskolens obligatoriske fag kristendomskundskab med faget religion. Forslagene er radikale og flere kritikere af debatbogen mener, at Jarlner og Jerichow giver køb på den danske kultur – læs bogen og døm selv.

Anne Katrine Bonde

Rasmus Modsat om moderniteten

John Gray: Al Qaeda og hvad det vil sige at være moderne. Slagmarks skyttegravsserie, 2006, 182 sider, kr. 198,-

Den engelske sociolog John Gray har skrevet en bog om, hvad det vil sige at være moderne, som slutter med et kapitel, der hedder: 'Hvorfor vi stadig ikke ved, hvad det vil sige at være moderne'.

Måske kunne man tro, at denne ambivalens mellem titel og afslutning

var udtryk for en forsigtighed eller teoretisk beskedenhed. Intet kunne være mere forfejlet, for John Gray er ikke en tvivlens mand – han har svar på det hele, er påståelig, bed-revidende, til tider Rasmus Modsat, meget selvglad – hvilket ikke mindst kommer til udtryk i et væld af henvisninger til egne skrifter. Men han er ikke kun dette, for han har noget på hjerte og har også i strækninger noget at have det i.

Bogen er – løst opbygget via 8 kun lidt sammenhængende kapitler – et forsøg på at sige noget om modernitetsmyten, som Gray ser den udbredt i Vesten. Og som han mener, gik under d. 11. september 2001. I al sin enkelthed går myten ud på, at moderniteten er en bestemt tilstand, overalt den samme og altid godartet (s. 11). Dernæst er det hans påstand, at Al Qaeda er moderne.

Som nævnt slutter bogen med, at vi endnu ikke ved, hvad det moderne er. I Grays optik betyder det, at vi endnu ikke har set, hvad verden kan udvikle sig til – en opfattelse han ikke skal kritiseres for. Til gengæld er hans modernitetsbegreb yderst kritisabelt fordi det er diffust – og det har ikke ret meget dækning i den enorme teoretiske litteratur, der efterhånden findes derom. Diffusiteten skyldes dels uskarphed, dels idéhistorisk ensidighed. Uskarpheden kommer bl.a., men ikke kun af, at det ser ud til, at modernitet er lig med, hvad der foreligger i det moderne. Eller, alt som kun er muligt i moder-

niteten, er moderne. Dette er hans bagvedliggende tese. Den idéhistoriske ensidighed kommer til udtryk ved hans fremstilling af, hvordan det moderne blev til – nemlig gennem en idé om, at fremtiden ville være anderledes end fortiden. Og at der via videnskabens (positivismens) udbredelse og udvikling vil kunne etableres et sandt paradys på jorden, hvor alle mennesker – uafhængigt af fortiden, traditioner etc. – ville leve under og nyde de samme frigjorte livsvilkår.

Det er den (naive) amerikanske drøm og illusion, der her kommer til orde som kriterium på, hvad det moderne er for noget. At Gray bruger denne drøm som kriterium giver ham let spil, men til gengæld betyder det også, at han aldrig underbygger just dette kriterium med henvisninger til andre end sig selv.

Grays håb er, at man finder ud af, at fremtiden kan indrettes vidt forskelligt. Hans påstand er, at der ikke er noget overordnet mål i eller for historien, og at den vestlige modernitet kun er én blandt mange andre former for modernitet. Hans antagelse er, at menneskenes grundbehov til alle tider er ens – han tør ikke, men kunne have gjort det, henvise til førmoderne antagelser af, at grundlæggende ændrer menneskene sig ikke – den menneskelige natur er konstant, som Hume var en af de sidste, der forfægtede.

Grays tese, at alt, der kun er muligt i moderniteten, er moderne, er problematisk af mange grunde. Dels bliver

begrebet meget bredt, og det omfatter en række hinanden udelukkende fænomener. Dels er begrebet fuldstændig denormativiseret. I en rent beskrivende fremstilling lader det sig gøre, men i en så stærk normativ optik, som Gray arbejder med, bliver resultatet vildt polemisk.

Hans idéhistoriske fremstilling er meget selektiv: hele modernitetsbestemmelsen er bygget op over en bestemt tradition, nemlig positivismen, som i Grays fremstilling ser ud til at have været totaldominerende. Meget, meget store dele af modernitetens idé-traditioner er ganske enkelt negligeret. At modernitetsbegrebet eller idéen har undergået grundlæggende justeringer og ændringer i Vesten synes helt at gå hen over hovedet på Gray. Værre er, at han slet ikke har sans for, at der allerede i udgangspunktet for modernitetstænkningen i Vesten var flere forskellige traditioner, som var på bane. Fx den skotske oplysning, Herder-Hegeltraditionen og Kant. Hans bærende idétradition er alt, alt for selektivt valgt og i øvrigt alt for homogeniseret.

Som upolemisk og selvstændig udarbejdelse af et modernitetsbegreb er Grays fremstilling ikke meget værd, men som kritik af naive modernitetsforestillinger, går den an. Han har jo ret i, at modernitet ikke kun udmønter sig på en enkelt måde, men han overser, at skønt dette er rigtigt, så er der dog grænser, indenfor hvilke variationen kan forekomme, hvis begrebet om det moderne ikke skal

blive til pjat. Hans beskrivelse af Al Qaeda er af denne art: at Al Qaeda kun er mulig i moderniteten er der næppe mange, der reelt vil afvise, men herfra til at hævde, som det sker, at Al Qaeda er moderne, er der langt: hele det normative grundlag omkring autonomi, adskillelse af det offentlige og det private samt ideen om på sekulariseret grundlag at opbygge regler, der skal være alment begrundelige og tilsluttelige i det offentlige rum er jo fraværende. Og det hører med til modernitetssideen. Samme kortslutning som sker omkring Al Qaeda dukker op i Grays bestemmelser af nazisme og stalinisme.

Gray skelner ikke mellem modernisering og modernitet. Det betyder at det reelt bliver teknologien, som bliver grundkriteriet på det moderne. Underligt nok er han her fanget af den positivisme, han så heroisk vil gøre op med.

Ud over det problematiske opgør med modernitetsmyten rummer bogen i strækninger underholdende og informative bemærkninger til moderne økonomisk videnskab, Verdensbanken og IMF. Bogen er godt oversat af Frank Beck Lassen.

Hans-Jørgen Schanz

Fra byggehjem til verdensborgerskab

Peter Kemp: Verdensborgeren som pædagogisk ideal. Hans Reitzels Forlag, 2005, 312 sider, kr. 299,-